

www.samengevat.nl

VERNIEUWD

sluit volledig aan op vernieuwd
examenprogramma

samen gevat }

VWO

economie

ThiemeMeulenhoff

www.samengevat.nl

samen gevat }

VWO

economie

drs. J.P.M. Blaas

Vormgeving:	Criterium, Arnhem
Technisch tekenwerk:	TiekstraMedia, Groningen
Opmaak:	Crius Group, Hulshout
Omslagfoto:	Shutterstock / Arthimedes

Over ThiemeMeulenhoff

ThiemeMeulenhoff ontwikkelt zich van educatieve uitgeverij tot een learning design company. We brengen content, leerontwerp en technologie samen. Met onze groeiende expertise, ervaring en leeroplossingen zijn we een partner voor scholen bij het vernieuwen en verbeteren van onderwijs. Zo kunnen we samen beter recht doen aan de verschillen tussen lerenden en scholen en ervoor zorgen dat leren steeds persoonlijker, effectiever en efficiënter wordt.

Samen leren vernieuwen.

www.thiememeulenhoff.nl

ISBN 978 90 06 37247 2

Zevende druk, eerste oplage, 2018

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2018

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (PRO), Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp (www.stichting-pro.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) dient men zich tot de uitgever te wenden. Voor meer informatie over het gebruik van muziek, film en het maken van kopieën in het onderwijs zie www.auteursrechtenonderwijs.nl.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Deze uitgave is volledig CO₂-neutraal geproduceerd.

Het voor deze uitgave gebruikte papier is voorzien van het FSC®-keurmerk.

Dit betekent dat de bosbouw op een verantwoorde wijze heeft plaatsgevonden.

voorwoord

Beste examenkandidaat,

Voor je ligt de geactualiseerde *Samengevat*, aangepast aan de exameneisen die vanaf 2019 van kracht zijn en voor het eerst geëxamineerd worden in 2019.

In dit boek vind je de leerstof en de vaardigheden voor het vwo-examen economie kort en systematisch weergegeven.

Deze samenvatting stelt je in staat om in korte tijd grote hoeveelheden stof te herhalen en te overzien. Hoofd- en bijzaken worden onderscheiden waardoor je inzicht krijgt in de grote lijnen van de stof en in de samenhang tussen de verschillende onderwerpen.

Met *Samengevat* bereid je je zelfstandig voor op het examen.

Gecombineerd met de *Examenbundel* vwo economie vormt deze *Samengevat* de beste voorbereiding op je examen. De theorie vind je in *Samengevat* en je oefent met de opgaven uit de *Examenbundel*!

Samengevat en *Examenbundel* zijn naast elke methode te gebruiken.

Heb je opmerkingen? Meld het ons via vo@thiememeulenhoff.nl.

Amersfoort, juli 2018

opmerking

Achter in dit boek zijn 6 bladzijden opgenomen met voorbeelden van (reken)vaardigheden.

Hoewel dit boek met de grootst mogelijke zorg is samengesteld, kunnen auteur en uitgever geen aansprakelijkheid aanvaarden voor aanwijzingen naar aanleiding van publicaties van de overheid betreffende specifieke examenonderwerpen, de hulpmiddelen die je tijdens het examen mag gebruiken, duur en datum van je examen, etc.

Het is altijd raadzaam je docent of onze website www.examenbundel.nl te raadplegen voor actuele informatie die voor jouw examen van belang kan zijn.

hoe werk je met dit boek?

In SAMENGEVAT vormen linker- en rechterbladzijde een geheel. De begrippen die links kort worden weergegeven, worden rechts nader toegelicht (door definities, illustraties of voorbeelden).

LINKERBLADZIJDE

Op de linkerbladzijde staan boomdiagrammen die de onderlinge relaties van begrippen laten zien. De linkerbladzijde dient als een checklist om snel na te gaan of de genoemde onderwerpen bekend zijn.

dit is het hoofdbegrip	→ omzet productiewaarde/verkoopwaarde, totale opbrengst
<i>cursieve tekst</i> geeft de relatie met	→ <i>opgebouwd uit</i>
de volgende opsomming aan	■ inkoopwaarde inkoop van onderdelen/ grondstoffen/ diensten
begrip van 1 ^e orde, beschrijft	→ ■ bruto toegevoegde waarde productie van bedrijven
hoofdbegrip + toelichting	<i>opgebouwd uit</i>
begrip van 2 ^e orde, geeft informatie →	■ afschrijvingen minder waarde worden van kapitaalgoederen
over bruto toegevoegde waarde	■ netto toegevoegde waarde
	<i>opgebouwd uit</i>
begrip van 3 ^e orde, geeft informatie →	■ winstsom netto winst voor belasting, voor eigenaren
over netto toegevoegde waarde +	■ interest- of rentesom voor geldverstrekkers
toelichting	■ loonsom loonkosten werknemers
	■ pachtsom voor grondeigenaren
	■ huursom voor gebouwenbezitters

RECHTERBLADZIJDE

Op de rechterbladzijde vind je nadere informatie, die je nodig hebt als de begrippen links nog niet bekend zijn of als je die nog onvoldoende beheerst. Deze theorie vervangt voor een deel de theorie die ook in je leerboek voorkomt.

hier vind je de definitie en	→ toegevoegde waarde verschil tussen de verkoopwaarde (productiewaarde)
een toelichting op het begrip	en de inkoopwaarde (verbruik) in het productieproces, gemeten over
toegevoegde waarde van links	een bepaalde periode. De term geeft aan dat een bedrijf met de inkoop
	iets doet waardoor de waarde in geld gemeten hoger wordt, m.a.w. de
zo worden ook andere begrippen	mensen hebben er dan meer geld voor over. Bv. een winkelier zorgt ervoor
nader verklaard	dat de producten 'en detail' voor de consument ter beschikking komen.
	De toegevoegde waarde is gelijk aan de waarde van het in het bedrijf
ter toelichting kun je rechts ook	gevormde inkomen. Dit inkomen komt ten goede aan (de bezitters van) de
voorbeelden, diagrammen of	productiefactoren, de gezinnen.
tabellen aantreffen	

inhoud

voorwoord	3
hoe werk je met dit boek?	4
1 domein D concept markt	6
2 domein E concept ruilen over de tijd	46
3 domein F concept samenwerken en onderhandelen	60
4 domein G concept risico en informatie	72
5 domein H concept welvaart en groei	88
6 domein I concept goede tijden, slechte tijden	126
7 vaardigheden	144
voorbeelden van berekeningen	152
trefwoordenregister	158

1 domein D concept markt

markt ontmoeting van vraag en aanbod, concurreren, ruilen

- **abstracte markt** vrijwel iedere markt, bv. markt voor tv's, huizen
- **concrete markt** bloemen- of groenteveiling, rommelmarkt

ruilen

- **directe ruil** of **ruil in natura** goederen tegen goederen
- **indirecte ruil** geld als smeermiddel

marktpartijen

- **consumenten** aanbieders van de productiefactoren; vragers van consumptiegoederen
- **bedrijven** aanbieders van individuele goederen; vragers van kapitaalgoederen, diensten
- **overheid** aanbieder van (quasi-) collectieve goederen; vrager van consumptie- en kapitaalgoederen
- **buitenland** aanbieders van consumptie- en kapitaalgoederen; vragers van consumptie- en kapitaalgoederen

consumptiegoederen bevredigingsmiddelen

- **vrije goederen** lucht, zon, wind: 'zijn er vanzelf en voor iedereen'
- **economische goederen** schaarse goederen

verschillende soorten

- **materieel goed** tegenover **immaterieel goed** tastbaar of niet-tastbaar
- **primair goed** tegenover **secundair goed** noodzakelijk of luxe
- **inferieur goed** tegenover **niet-inferieur goed** 'minderwaardig' of 'niet-minderwaardig'
- **substitueerbaar goed** tegenover **complementair goed** vervangbaar of aanvullend
- **duurzaam goed** tegenover **niet-duurzaam goed** lang of kort meegaand
- **individueel goed** tegenover **collectief goed** voor één persoon of voor velen bestemd

markt ontmoeting tussen vraag en aanbod, als gevolg hiervan komt een prijs tot stand.

abstracte markt het abstracte geheel van vraag en aanbod, de markt voor tv's of voor vliegreizen. Voorbeelden zijn verder: de oliemarkt of de arbeidsmarkt.

concrete markt markt waarbij je denkt aan een bepaalde plaats waar vragers en aanbieders bij elkaar komen, bv. een veiling of een rommelmarkt.

concurreren wedijveren of mededingen. Een bedrijf concurreert met een ander bedrijf om de klant. Een groenteboer concurreert zodoende met een supermarkt.

directe ruil of **ruil in natura** ruil van goederen tegen goederen. Dit is een primitieve vorm van ruilen, bv. de een helpt met schilderen, de ander past als tegenprestatie op de kinderen. Het lastige van deze vorm van ruilen is dat je altijd iemand moet vinden die wil hebben wat jij hebt aan te bieden. Dit kan soms lang zoeken zijn, hoewel de computer daar wel bij kan helpen. De 'zoektijd' is een vorm van transactiekosten.

indirecte ruil ruil met behulp van geld. Men ruilt een goed tegen geld en dit geld kan weer tegen goederen worden geruild. Zo geeft arbeid loon en met dit geld kan men goederen kopen. Dit maakt het mogelijk dat de mens zich specialiseert op een onderdeel van het productieproces (= arbeidsspecialisatie = arbeidsverdeling). Arbeidsverdeling zorgt voor efficiency en zodoende voor een hogere welvaart.

consumptiegoed bevredigingsmiddel, d.w.z. het voorziet in een behoefte. Ook: een goed gekocht door de consument of: een goed in bezit van een consument. Zo is nog onverkocht brood bij de bakker geen consumptiegoed, maar een (vlottend) kapitaalgoed.

inferieur goed goed dat minder gekocht gaat worden als men meer koopkracht krijgt. Men zal bijvoorbeeld bij een hoger reëel inkomen eerder op buitenlandse vakantie gaan. Vakantie in Nederland is dan een inferieur product. Wat inferieur voor de een is, hoeft dat nog niet voor de ander te zijn. De inkomenselasticiteit van dit goed is negatief.

substitutiegoed of **vervangingsgoed** goed dat in de plaats van een ander goed gebruikt kan worden. Zo zal bij een hogere koffieprijs koffie (gedeeltelijk) vervangen worden door thee; thee is dan het substitutiegoed van koffie. Een hogere prijs van koffie kan zodoende de vraag naar thee doen stijgen.

complementair goed of **aanvullend goed** goederen worden in combinatie gebruikt. Veel mensen gebruiken koffie met suiker: suiker is een complementair goed van koffie.

individueel goed product in beginsel bestemd voor één persoon (soms een groep personen). Het goed is verhandelbaar via de markt: er is een prijs voor vast te stellen. Het betreft hier bijna alle goederen, zoals een schrift, een zwembad, een dienst van een notaris.

vraag naar consumptiegoed consumptieve besteding*bepaald door o.a.*■ **koopkracht***afhankelijk van*

- **prijs** duur of goedkoop?
- **inkomen** verdien je veel of weinig?

■ **behoefte** 'hoe graag wil ik het?', voorkeuren*o.a. beïnvloed door*

- **reclame** informatievoorziening en verleiding; basis is vaak een marktonderzoek
- **trends** moderichtingen

■ **prijs van complementaire goederen** bv. auto en benzine■ **prijs van substitutiegoederen** hoe duur is het alternatief?*gevolgen van consumenten*

- **positief extern effect** bv. effect aanleggen mooie tuin
- **negatief extern effect** bv. milieuvervuiling

bedrijfskolom opgebouwd uit bedrijfsgeledingen*veranderingen treden op door*

- **integratie** verdwijnen van een markt, verticale samenwerking: eerst levert boer melk aan kaasfabriek, maar maakt nu zijn eigen kaas
- **differentiatie** er komt een nieuwe markt bij: graanboer maalde eerst z'n eigen graan, nu verkoopt hij het aan de meelfabriek
- **parallelisatie** uitbreiding assortiment: slagers worden ook traiteurs
- **specialisatie** verdieping/verkleining van assortiment: Bijenkorf verkoopt geen levensmiddelen meer

motieven voor splitsen of samenvoegen/fuseren

- **garanderen van toelevering** Unilever met zijn palmolieplantages
 - **schaalvoordelen** hoe groter de productie, hoe lager de kostprijs per product
 - **risicospreiding** groter assortiment minder afhankelijk van de verkoop van één product
- stimulans voor schaalvergroting*

■ **Europese Unie** Europese markt is één markt■ **concurrentie** handelsbelemmeringen verdwijnen steeds meer, globalisering

examenbundels

- zelfstandig voorbereiden op het examen
- examen voorbereiden op basis van persoonlijk studieadvies
- stapsgewijs toewerken naar het examenniveau
- oefenen met recente examens

vwo Duits

vwo Engels

vwo Frans

vwo Nederlands

vwo biologie

vwo natuurkunde

vwo scheikunde

vwo wiskunde A

vwo wiskunde B

vwo wiskunde C

vwo aardrijkskunde

vwo economie

vwo geschiedenis

vwo bedrijfseconomie

vwo maatschappijwetenschappen

Meer kans van slagen met de

Examenbundel!

De *Examenbundel* bevat oefenexamens met uitleg bij de antwoorden, zodat je leert tijdens het oefenen.

De bundel is speciaal samengesteld voor dit schooljaar, dus je oefent altijd de juiste stof.

Test je kennis met de Oriëntatietoets en kijk voor meer tips om te slagen op www.examenbundel.nl.

examenbundel + samengevat = jouw succesformule

samengevat

- schematisch overzicht van alle examenstof
- beknopte en heldere uitleg
- snel en overzichtelijk door te nemen en te herhalen
- het perfecte uittreksel

vwo biologie

vwo natuurkunde

vwo scheikunde

vwo wiskunde A

vwo wiskunde B

vwo wiskunde C

vwo aardrijkskunde

vwo geschiedenis

vwo economie

vwo bedrijfseconomie

h/v Nederlands 3F / 4F

h/v rekenen 3F

Meer kans van slagen met *Samengevat!*

Samengevat biedt je een helder en beknopt overzicht van alle examenstof. Met *Samengevat* kun je grote hoeveelheden stof snel herhalen en overzien. Je krijgt beter inzicht in de samenhang van de onderwerpen en het onderscheid tussen hoofd- en bijzaken.

Kijk voor tips en informatie over je examen op www.examenbundel.nl.

